

p r i k a z i

Ratko R. Božović, *Izazovi kulture*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića: Sremski Karlovci, Novi Sad, 2010.

Problemski pristupi kulturi postaju izvor raznih inspiracija brojnih autora. A inspiracija upravo proizilazi iz nemogućnosti doslovnog određenja fenomena kulture. Naravno, potreba za proučavanje kulture ne proizilazi samo iz značajnosti teme za određeni trenutak, već i iz vrijednosti vremena i prostora u kojem kulturni fenomeni bivstvuju, kao i iz analitičke percepcije tih fenomena koju autori anticipiraju i prevode u jezički kontekst, ostavljajući ga kao trajan zapis u arhivi kulturoloških rariteta. To je upravo ostvario prof. dr Ratko R. Božović u svojoj knjizi *Izazovi kulture*, studiozno pristupajući strukturalno diferenciranim temama, uočavajući njihov značaj u različitim vremenskim kontekstima. Tekstovi koji se mogu pronaći između korica ove knjige, sudeći po temama koje obrađuju pretežno pripadaju naučnoj oblasti sociologije kulture, a sa druge strane problematika koja je zastupljena u tekstovima se razlikuje kako po tematskim osnovama, nivou naučne opštosti, vremenskom slijedu, što im daje poseban značaj i ujedno upućuje na vrijednost postojanja ovako jednog sistematizovanog naučnog opusa.

Prvi u knjizi, a shodno mom subjektivnom opredjeljenju i meni najbliži tekst jeste, *Kulturni identitet u globalnoj integraciji*. Tekst obuhvata veoma široku oblast koja zaokuplja pažnju različitih naučnih disciplina (filozofije, antropologije, sociologije, psihologije), pri čemu svaka iz perspektive sopstvenog predmeta proučavanja promišlja suštinu i značaj ovog fenomena. Tako, prof. dr Ratko R. Božović u okvirima sociologije kulture i kulturne antropologije, nastoji da na što precizniji, naučno relevantniji i kulturo-

loški kompleksniji način sagleda fenomen kulturnog identiteta. Prvo fenomen definiše u smislu njegovog etimološkog određenja, sagledavaći njegovu personalnu i kolektivnu dimenziju. Zatim prelazi na određenje kulturnog identiteta kao samosvijesti ličnosti i kolektiva o svom kulturno istorijskom biću. Naučni diskurs ovog fenomena predstavlja slojevit cjelinu strukturiranu prema različitim nivoima kompleksnosti, od individualnog, grupnog, društvenog do najglobalnijeg kontinentalnog, da ne kažemo kosmopolitskog identiteta. Pri tom svaka od prethodno navedenih struktura otrgnuta iz identitetske cjeline vodi dijalog sa kulturnim identitetima pojedinačnih kultura. Autor, ne ostaje samo na vlastitom promišljanju značenja i izvođenja sudova o kulturnom identitetu, već svoje mišljenje neprestano „ukršta“ sa eminentnim teoretičarima (E. Moren, L. Mamford, Dž. Vitrou, A. Heler, M. Todorova) koji su suptilnošću svojih teorijskih iskaza i promišljanja doprinijeli hermeneutičkom tumačenju kulturnog identiteta, a sam autor u nastojanju da na naučno kompleksan način objasni fenomen identiteta polazi iz etički orijentisanog kulturnog identiteta pravoslavlja i racionalno kapitalistički orijentisanog Zapada, koji u svojoj osnovi posjeduju zajedničke elemente (vrijeme, religiju, ateizam, kulturu). Ali ono što ih čini različitim jeste tumačenje ovih elemenata s obzirom na društveni kontekst u kojem se nalaze.

Naime, kultura i identitet koji proizilazi iz nje predstavljaju „živo tkivo“ podložno stalnim promjenama, korekcijama, inovacijama, ali pri tom ne treba zanemariti autentičnosti i posebnosti istih.

U poglavlju *Dijalog na razlikama kultura* razrađuje se tema koja traje od nastanka prvih kultura, pa do današnjeg trenutka. Ova tema se odupire zubu vremena i u kontinuitetu istrajava „izazivajući“ razne autore svojom inspirativnošću, potrebom da joj se takoreći uvijek na inovativan način prilazi. Balkan kao plodno tlo za razvoj kultura i vječiti nemir pothranjen sukobima istinski predstavlja rijetko zgodan primjer za naučnu analizu. I upravo Balkan jeste jedan od „kulturnih izazova“ kojim se bavio autor ove knjige. Govoreći o prednostima i nedostacima ovog prostora autor u prvi plan ističe vrijednosti kulturne baštine Balkana (grčka antika i vizantijska kultura), ali ne zaboravlja ni društveno historijske uslove koji su u velikoj mjeri usporavali i vrlo često zaustavljali njegov društveno-kulturni razvoj. U tom smislu autor koristi primjer prostora bivše Jugoslavije, tačnije detaljno analizira opstruktivne faktore u kontekstu razvoja ex-Jugoslavije sa posebnim osvrtom na komunizam i pokušaj ujedinjenja tri konfesije (pravoslavne, katoličke i islamske). Priča koja se odnosi na ideale komunističke zajednice i ujedinjenje tri konfesije na prostorima ex-Jugoslavije zaista „zvuči“ prijemčivo u idealnoj viziji koncepta ljudskog roda, ali praksa za rezultat ovakvog pokušaja upućuje na potpuno drugačiji ishod... Naime, ovakav koncept je kao produkt imao regresivno kretanje društva, pothranjeno ideologijom svjetovne religije i nacionalističkim tendencijama što je neminovno uslovalo dezintegrisanje jugoslovenske zajednice.

Treći tekst *Semiotički kod izraza „drug“ i „gospodin“* jeste rijedak primjer pojašnjenja čestih nejasnoća prilikom upotrebe ova dva izraza iz perspektive društvenog konteksta i njihovog značenja u njemu.

U cilju boljeg razumijevanja ova dva izraza autor je kao uvertiru ovog teksta dao kratak prikaz značenja termina „drug“ i „gospodin“, koristeći adekvatne semantičke izvore. Dakle, prema izvoru *Rečnika*

srpskohrvatskog književnog jezika i Rečnika hrvatskoga ili srpskoga jezika koji je autor koristio gdje riječ „drug“ označava: „1. mušku ili žensku osobu vezanu prijateljstvom (prijatelj); 2. suprug; 3. riječ kojom se oslovljavaju članovi političke partije...“ (*Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*, 1967: 787), dok je riječ „gospodin“ po svom određenju opsežniji pojam i odnosi se na „1. Čovjeka iz građanske klase (najčešće dolazi do oslovljavanja titule, izricanja počasti nekome)...; 2. Onaj koji pazi na svoju spoljašnjost i ponašanje, otmen čovjek džentlmen; školski učitelj nastavnik; Bog“ (*Rečnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, dio II, 1884–1886, 794).

Međutim, ono što predstavlja problemski diskurs ovog teksta odnosi se na značenje koje drug i gospodin imaju u društvenom kontekstu današnjice. Na sociološki analitičan način autor primjećuje paradoksalnu situaciju u odnosu na izvorno značenje ovih termina. Razmatranja i preispitivanja nameću pitanja, ko se to danas smatra drugom, odnosno koja je to žrtva koju je drug spreman da podnese da bi istinski bio dobar drug? Koji su to motivi koji navode čovjeka da nekog doživljava kao druga? Pitanja koja proizilaze iz ovog diskursa upućuju na važnost i istovremeno složenost značenja koja dubioznije iniciraju promišljanje ove teme. Polazeći od konstatacije da je čovjek biće potreba, ukazuje da prisustvo drugog, u ovom slučaju druga je prirodna pojava koja se ne može iz perspektive društvenog konteksta dovesti u pitanje, ali ono što se dovodi u pitanje jeste održivost i trajanje drugarstva. Autor, imajući u vidu društvenu praksu iznosi zapažanje da je drugarstvo sa aspekta kvantiteta u porastu, što će reći, da drugova ima na pretek, ali ono što se dovodi u pitanje jeste kvalitet istih. I u daljoj razradi ovog fenomena, uzimajući u obzir društvenu uslovljenost istog ne gubi iz vida kategoriju interesa, polazeći od hipoteze da je čovjek biće interesa, pa drugarstvo, od-

nosno njegovo trajanje, ne uvijek, ali u većini situacija postaje ekvivalent trajanju interesa, što će potvrditi izrazom „da drug traje dok je na cijeni“ (50).

Uzimajući kao uzorak analize crnogorsko društvo, gdje se ne rijetko može čuti pozdravljanje „đe si družē“, „zdravo družē“, „šta ima družē?“, uviđa se da se svi ili bar većina ljudi oslovljavaju kao drugovi, naizgled bi djelovalo pomalo neprirodno, da je svak svakome drug ili da su svi drugovi. To ukazuje koliko implicite taj izraz odstupa od svoje izvornosti, etičnosti i originalnosti.

Slična je situacija (u smislu njegove simplifikacije) i sa izrazom „gospodin“ koji je do duše rjeđe u upotrebi. Gospodar ne mora značenjski odgovarati izrazu gospodin, jer se svaki „gospodin“ ne mora predstavljati sa pozicije društveno-hijerarhijske ljestvice. Takođe, ljudi mogu pratiti ekskluzivne trendove, biti „u njima“, ali ono što ne mogu kupiti, a još manje imati kao svoj vlastiti amblem jeste upravo gospodstvenost, što će reći da gospodin, može biti gospodar, ali da gospodar ne mora nužno biti gospodin, takođe da bogataš može biti gospodin, ali gospodstvo ne može kupiti bogatstvom.

Život u igri ili život kao igru autor tumači ne samo kroz tekstove zabilježene u ovoj knjizi, već su promišljanja o fenomenu igre zauzela značajno mjesto u opusu njegovog naučnog izraza. Govoriti ili pisati o ovom fenomenu skoro da nije moguće, a da se ne pomenu imena naučnika Rože Kajoa i Johan Huizinga koji su dali veliki doprinos u naučnom tumačenju društvenog značenja i značaja igre. Mnogi će reći da je igra slobodna aktivnost, koja ne podliježe unaprijed definisanim pravilima, kao i da je to spontana aktivnost posebno svojstvena djeci. Ali, to nije tako, što autor pokazuje brojnim primjerima upućujući čitaoca na sportske igre, rad koji u sebi sadrži neke elemente igre, na ceremonije organizovane na državnom nivou, a sve to potvrđuje mišljenjem Johana Huizinge: „Igra je dobro-

voljna radnja ili djelatnost koja se odvija unutar nekih utvrđenih vremenskih ili prostornih granica prema dobrovoljno prihvaćenim, ali i beziznimno obaveznim pravilima, kojoj je cilj u njoj samoj, a prati je osjećaj napetosti i radosti te svijest da je ona nešto drugo nego običan život“ (67). Upravo ovakvo nderđenje igre, potvrđuje opravdanost pristupa igri kao društvenom fenomenu čiji je cilj sadržan u njenoj suštini, a smisao u dobrovoljnom prihvatanju pravila koji je oblikuju u određenim vremenskim i prostornim okvirima.

Sa aspekta aktuelnosti trenutka i naučne značajnosti, tekst koji se odnosi na *Kulturu turizma* ima veoma značajno kako naučno, tako i društveno utemeljenje.

Autor nas u ovu temu uvodi praveći razliku između sintagmi *turistička kultura* i *kultura turizma*, koje naizgled ostavljaju utisak igre riječima. U stvari, ove sintagme upućuju na različita određenja, što zahtijeva njihovo različito tumačenje. Razlikujući ove dvije sintagme Ratko R. Božović naglašava da *turistička kultura* podrazumijeva uljudno i lijepo ophođenje u odnosu prema turistima, zadovoljavajući njihove potrebe na što za njih (turiste) prihvatljiviji način, dok *kultura turizma* jeste mnogo kompleksniji pojam, budući da u svom diskursu obuhvata ne samo turističku kulturu, već i cjelinu turizma kao društvene i kulturne pojave. Sljedeći segmenat na koji autor obraća pažnju jeste važnost procesa akulturacije i to iz perspektive naučnog opredjeljenja (kada je riječ o turizmu). Upravo objašnjavajući ovaj proces autor se pažljivo zadržava na objašnjavanju važnosti akulturacije kako za kulturu koja se upoznaje, tako i za kulturu iz koje se dolazi, budući da interakcija među kulturama podstiče i obogaćuje postojeće kulturne sadržaje. Ali istini za volju Ratko R. Božović naglašava da turizam u savremenom svijetu sve više dobija predznak prestiža, što znači da realna mogućnost ostvarivanja potrebe za putovanjem postaje privilegija

Ljudi koji su materijalno obezbijeđeni. Iz toga nerijetko proizilazi jedna latentna vrsta nasilja kako turista nad kulturno-istorijskim spomenicima, tako kulturno-istorijskih spomenika nad turistima. To nasilje autor prikazuje na jedan veoma upečatljiv način, tako što će reći sljedeće: „Zaista nije rijetka pojava tako poražavajućeg suočavanja kada turista, da tako kažemo, bez daha stoji pred izazovima vrhunskih arhitektonskih djela ili sluša izuzetnu simfonijsku kompoziciju, stoji pred vrijednom umjetničkom slikom ili skulpturom. Time se naprosto javlja oblik nasilja ne samo turista prema vrijednostima umjetničkih djela, nego i obrnuti proces nasilja kulturnih tvorevina (vrijednosti) nad samim turistima kada hoćemo po svaku cijenu da ih edukujemo...“ (125), što će još jednom potvrditi da je za kulturu turizma, prije svega, potrebno saživljavanje i osjećaj trenutka boravka u okviru posjećenog prostora. A prisutno osjećanje nositi u sebi i sa sobom, pa tek onda imati u posjed umjetnost kao svoju istinsku potrebu.

Iako ovim prikazom nisu obuhvaćeni svi naslovi koji su našli svoje mjesto u knjizi, to zasigurno ne znači da ova knjiga ne predstavlja onu vrijednost koja pažljivo sabira odabrane i uvijek društveno i naučno respektabilne teme. Promišljanja brojnih autora, Ratko R. Božović je upotrijebio kako bi doprinio kvalitetnijem i naučno relevantnijem razumijevanju značaja svakog od naslova ponaosob. Na taj način prof. R. R. Božović je uspio da našu misaonu aktivnost održi budnom u kontinuitetu i po mogućnosti unaprijedi, približi elemente naše vlastite egzistencije koja je uz nas ili u nama, često ostala neprimijećena ili zaboravljena. Zato, čitanje ove knjige, ponovno vraćanje njoj „uči“ nas kako da analitički, kritički i misaono pristupamo fenomenima, koji naizgled ne ostavljaju značajan pečat u našim promišljanjima, a ipak imaju svoje duboko misaono i značenjsko utemeljenje sačinjavajući važane segmente ljudske egzistencije.

Miomirka Lučić

В. И. Добреньков, Н. П. Исправникова, *Коррупция – современные подходы к исследованию*, Москва, Московский государственный университет им. Ломоносова, Социологический факультет, 2009.

Pred nama je izuzetna sociološka studija korupcije. Korupcija je društveno zlo kojeg nastoje da se oslobode sva društva savremenog svijeta, ali u tome ne postižu naročiti uspjeh. Ta činjenica govori o složenosti ovog društvenog fenomena koji se ne može objasniti sam za sebe. Korupcija je vezana za društveno biće čovjeka, za sve društvene institucije i organizacije, za društvo u cjelini. Ljudi su skloni korupciji. Institucije i organizacije, takođe. Njihovo ponašanje i njihovo djelovanje u vezi sa normama – pravnim, moralnim, običajnim, religijskim ima sadržaje svojevrsne povezanosti sa korupcijom, bilo da je prihvataju ili odbijaju.

Iz svega toga proizilazi složenost ovog društvenog fenomena, pa i otvorenost samog pitanja: Šta je korupcija? Čak nismo saglasni ni u tome da li je korupcija samo štetna ili ima i oblika korupcije koji su u određenim uslovima i korisni? Bez obzira na odgovor na ovo pitanje, nema savremenog društva u kojem korupcija ne predstavlja ozbiljan društveni problem. Mjere koje se preduzimaju u cilju suzbijanja korupcije ne daju ni približno zadovoljavajuće rezultate. Zašto? Zato što imaju veoma parcijalizovan karakter: pravni, krivični, disciplinski i slično. Tako parcijalizovani pristupi ne zahvataju suštinu korupcije kao cjelovitog društvenog,